

Mõned mõtted teadusest ja IMEst

Tõnu Viik

Milleks inimesed üldse tegelevad teadusega? Kas teadlased on inimesed, kes kunagi lapsepõlvest välja ei saa ja jäävadki mängima, tõsi küll, mõnikord üsna kummaliste mänguasjadega? Või, tajudes lootusetust midagi siin ilmas paremuse poole muuta, põgenevad reaalsusest teaduse väljamõeldud maailma, kus enamasti õnnestub asju omatahtsi ritta seada? Või kannustab neid soov mõista maailma liikumapanevaid jõude, luues aina kõikehõlmavamaid teooriaid? Ma ei tea seda, kuigi olen selles vennaskonnas üle poole oma elust veetnud. Küllap on siin natuke kõike ja veel midagi lisaks. Ilmselt sama edukalt võib küsida, miks inimesed söövad, magavad, elavad.

Üks on muidugi kohe selge, teadusega saab tegelda siis ja ainult siis, kui keegi selle kinni maksab. Mõnikord ostab teadlane ise end vabaks tegelema teadusega - müües oma mõtte vilju, kui muidugi ostja leidub. See sõltub teadusharust, kuid ega neid ostjaidki just aia ääres ei vedele.

Seega siis sõltub teadlase võimalus end teostada põhiliselt sellest, kas ja kui suure tüki on riik nõus ühispirukast talle lõikama. Siiani käis see asi Moskva kaudu nagu kellavärk. Kindlaksmääratud ajal saabusid kindlaskmääratud summad Eesti valitsusse, kes neid kindlaksmääratud viisil jaotas. Nüüd on proovitud aru saada, kuidas see kindlaksmääramine käis, aga võta näpust. Levib arvamusi, et seda pole põhimõtteliselt võimalik mõista.

Eesti on seadnud endale kindla eesmärgi ennast ise üleval pidada, võttes kellelt tahes võimaluse öelda, et me kellegi armust siis Läänemere ääres elame. Uudishimu, mure ja ebakindlusega ootavad paljud teadusinimesed, kas järgmisel aastal saab oma mängu edasi mängida, või peab midagi tõsisemat ette võtma. Ja mis see võiks olla, kui midagi peale mängu õieti ei oskagi?

Noh ja tont nendega, arvab lugeja. Õpetame neid midagi kasulikku tegema ja keerame rahakraanid päris kinni. Vaatame, mis juhtub. Esialgu kindlasti mitte midagi hullu. Sest kuigi inimkond suudab elada ainult tehiskeskkonnas - vähesed (õnnelikud?) erandid välja arvatud, ei pea tingimata omama pärismaalastest teadlasi selle värgi käiguhoidmiseks ega edasiarendamiseks. Toodame natuke rohkem sealha või galeegat ja ostame väljast kõik vajamineva, teadmised kaasa arvatud. Kaunis suure tõenäosusega võiks selline ühiskond mõnda aega isegi stabiilne olla. Kui juhtubki sündima selliseid, kes kõikidele pingutustele vaatamata raamatuis tuhnida tahavad, siis välispass kätte ja las lähevad. On juba läinudki, tippkunstnikke nimelt, aga eks ole teaduski üks kultuuri osa või nii.

Pikas perspektiivis võib selline lähenemisviis siiski saatuslikuks saada, sest arenemisvõimelisena püsib ainult tasakaalustatud ühiskond. Ka teadlastele peab raha andma, samuti nagu põllumeestele, kalureile või kaevureile. Erinevus viimatimainituist on selles, et teadlase töö ei anna nii kiiresti materiaalist tulu kui üldse annab. Ometi annab ta tulu - ta toodab kultuuri.

Siinkohal võiks teha lüürilise kõrvalepõike, öeldes, et maailma valitseb energia ja informatsioon. Energiast üksi jääb väheseks, et asju normaalselt käigus hoida, ta võib igasuguseid lollusi korda saata. Ka informatsioonist üksi ei aita, kui pole millegagi seda informatsiooni kasutada, aga kui informatsioon ütleb, mida energia tegema peab, siis võib häid (või halbu) tulemusi loota. Eriti halbu tulemusi on loota siis, kui inimene ka edaspidi samas tempos jätkab enda teadvuse nagu tüütu kärbse kõrvaletõrjumist. Kuidas teisiti saaks nimetada seda, et maailma kõige põnevama asja - mõistusega - varustatud olend, kes ise end kaunis ülbelt *homo sapiensiks* nimetab, sellest samast mõistusest end esimesel sobival hetkel vabastada püüab, vedelaid, tahkeid või gaasilisi ühendeid manustades? Mida rohkem, seda parem. Võib-olla programmeeris elav loodus selle algusest peale niimoodi, et oma pesa reostavast putukast õigel ajal lahti saada ja see nähtus on lihtsalt Newtoni kolmanda seaduse ning Le Chatelier' printsiibi üldistus? Ju ta nii vist ongi ja sellega lõpetan kõrvalepõike.

Ilmselt on kultuuril eelpoolmainitud informatsiooniga üsna palju ühist - ta

nimelt juhib ühiskonda, või, natuke pehmemalt - ta on võimeline ühiskonda juhtima. Mõte on veider, kuid kajastab tegelikkust päris hästi. Seega hoolimata sellest, et me oleme vaesed, peab ka isemajandav Eesti oma teadlasi üleval pidama. Iseasi on muidugi see, kui palju ta neid üleval pidada jõuab. Aga kui uskuda akadeemik Lippmaad, ja meil pole mingit põhjust teda mitte uskuda, siis oleksime me väga palju jõukamad, kui kõik tehased Eestis tõepoolest meile kuuluksid. Ja kui veel võtta arvesse seda, et üheainsa moodsa sõjalennuki eest võiks näiteks Tõravere alevik kõva 25 aastat ülimalt hästi elada - no siis on Araabia Ühendemiraadid meie kõrval lausa poisikesed. Ei tea, kes neid lennukaid ostaks?

Tõraveres, 03.10.1989